

Ναός του Αγίου Νικολάου του Ορφανού

Ο Ναός του Αγίου Νικολάου του Ορφανού είναι παλαιό βυζαντινό [καθολικό](#) μονής της [Θεσσαλονίκης](#) και [μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς](#), κτισμένο στις αρχές του 14ου αιώνα. Βρίσκεται στη βορειοανατολική γωνία της παλιάς πόλης, εντός των τειχών, μεταξύ των οδών *Ηροδότου* και *Αποστόλου Παύλου*. Το όνομα του ναού, *Ορφανός ή των Ορφανών*, συναντάται για πρώτη φορά σε πηγές του 17ου και 18ου αιώνα και ταυτίζεται με τον άγνωστο [κτήτορα](#) του μνημείου που ανήκε στην οικογένεια των Ορφανών ή στη λειτουργία ορφανοτροφείου στο χώρο της μονής, είτε αποδίδεται στην ιδιότητα του Αγίου Νικολάου ως προστάτη των χηρών και των ορφανών. Ως ιδρυτής του ναού έχει προταθεί από τους ερευνητές ο Νίκων Σκουτέριος Καπανδρίτης Ορφανός, καθώς και ο [κράλης](#) της Σερβίας Μιλούτιν που λόγω του γάμου του με την πριγκήπισσα Σιμωνίδα είχε στενούς δεσμούς με τη Θεσσαλονίκη. Στη σημερινή του μορφή ο ναός είναι μια μονόχωρη ξυλόστεγη βασιλική με περίστωο στις τρεις πλευρές, στεγασμένη με δίρριχτη στέγη στον κεντρικό χώρο. Από τις τοιχογραφίες του, η ανέγερση του μνημείου τοποθετείται στα πλαίσια της δεκαετίας 1310-1320. Η μονή συνέχισε να λειτουργεί καθ'όλη τη διάρκεια της Οθωμανοκρατίας. Ο ιδιαίτερα πλούσιος τοιχογραφικός διάκοσμος ήρθε στο φως το 1957-1960, κατά τη διάρκεια εργασιών στο μνημείο, και αποτελεί ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα της ζωγραφικής της παλαιολόγιας αναγέννησης.

Υπόγεια Θεσσαλονίκη - Κατακόμβες Αγίου Ιωάννη

Κάποτε οι χριστιανοί σε αυτήν την πόλη δεν είχαν την άνεση να εκδηλώνουν τα "πιστεύω" τους, δημοσίως. Η δύναμη της πίστης, όμως, που για ακόμη μία φορά βλέπουμε ότι μπορεί να κάνει πολλά, τους οδήγησε στην υπόγεια Θεσσαλονίκη. Την υπόγεια Θεσσαλονίκη, η οποία συνδέθηκε με μύθους και υπερβολές αλλά παρόλα αυτά έχει δώσει τα σημάδια της υπάρξης της και του μεγέθους της, σε αρκετές τυχαίες -μη αρχαιολογικές- ανασκαφές. Ένα σημείο αναφοράς του υπόγειου δικτύου στοών και κατακομβών της συμπρωτεύουσας είναι οι κατακόμβες του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου. Πίσω αριστερά από την εκκλησία της Αγίας Σοφίας, στο κέντρο της πόλης, προσέξαμε κάτι που μας κέντρισε την περιέργεια...

Στις αρχές του πεζόδρομου της Ικτίνου, μία μικρή έκταση γης, βρίσκεται γύρω στα 5 μέτρα, κάτω από τα πόδια των περαστικών. Πρόκειται για ένα, όχι ιδιαίτερα παλιό, εγκαταλελειμένο μοναστήρι.

Οι εγκαταστάσεις του μοναστηριού και η πρωτότυπη εκκλησία του. Πρωτότυπη λόγω της διαμόρφωσής της καθώς η δεξιά της πλευρά δεν είναι κτισμένη, αλλά αποτελείται από μεγάλα κομμάτια τζαμαρίας.

Και εδώ το εύλογο ερώτημα είναι: "Για ποιο λόγο να έχει χτιστεί ένα μοναστήρι μέσα στο κέντρο της πόλης;"

Και εμείς αυτό αναρωτηθήκαμε και γι' αυτό κατεβήκαμε να "εξερευνήσουμε" τον χώρο. Στο κέντρο της αυλής υπάρχουν τα ερείπια μίας βυζαντινής εκκλησίας η οποία απ' ό,τι μάθαμε ήταν πανομοιότυπη, αλλά κάπως μικρότερη, με την γνωστή σε όλους Ροτόντα, η οποία εκκλησία είχε χτιστεί και αυτήν με την σειρά της πάνω στα ερείπια ενός αρχαίου ναού.

Αριστερά: Τα ερείπια που διακρίνονται διαγράφουν ένα κομμάτι της παλιάς εκκλησίας.

Δεξιά: Αυτό δείχνει να είναι το κέντρο της εκκλησίας το οποίο πιθανότατα να αποτελεί αυτούσιο ένα κομμάτι του αρχαίου ναού. Φαίνεται πως μάλλον χρησιμοποιήθηκε ως κολυμβήθρα ενηλίκων τον πρώτο καιρό αφότου "νομιμοποιήθηκε" ο χριστιανισμός. Διάσπαρτα υπήρχαν απομεινάρια του λατρευτικού αυτού τόπου στον περίγυρο.

Και εδώ φτάνουμε στην απάντηση που ψάχναμε νωρίτερα...

Η ερειπωμένη εκκλησία, όπως και το μεταγενέστερο μοναστήρι, χτίστηκαν σε αυτό το σημείο και ήταν αφιερωμένες στον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο για να τιμήσουν, κατά κάποιο τρόπο, την μνήμη των χριστιανικών κατακομβών του Αγίου Ιωάννη που βρίσκονται κάτω από την γη, λίγα μέτρα πιο δίπλα.

Μετά από μία μικρή περιήγηση στον όμορφο κήπο του μοναστηριού, ο οποίος αποτελεί μία όαση πρασίνου στην καρδιά της πόλης, και αφού ανάψαμε το κεράκι μας, κατεβήκαμε στις κατακόμβες... Στο εσωτερικό της πρωτότυπης εκκλησίας που είδαμε παραπάνω, υπάρχουν τα σκαλιά που σε οδηγούν προς τα κάτω.

Εδώ αρχικά βρισκόταν ένα ρωμαϊκό υδραγωγείο το οποίο όταν σε κάποια φάση αχρηστεύθηκε ή ξεχάστηκε, θαμμένο κάτω από την γη, μετατράπηκε σε έναν τόπο λατρείας για τους χριστιανούς της εποχής του Αγίου Δημητρίου. Είχαν καταφέρει με άκρα μυστικότητα να τελούν κανονικά τις χριστιανικές λειτουργίες και να δημιουργούν υπόγειες... ενορίες.

Οι μυθιστορίες που ακούγονται για τις κατακόμβες είναι πολλές. Οι επίσημες ιστορικές καταγραφές μέσα από τα υπόγεια δίκτυα, ελάχιστες.

Λέγεται ότι οι κατακόμβες του Αγίου Ιωάννη είχαν επικοινωνία με την Κρύπτη του Αγίου Δημητρίου (απόσταση σε ευθεία πάνω από 2 χλμ και υψομετρική διαφορά γύρω στα 50 μέτρα), μέσω ενός υπόγειου δρόμου, ο οποίος μέχρι τις αρχές του 20 αιώνα διασωζόταν αλλά αργότερα με την κατασκευή του διπλανού δρόμου (Μακένζυ Κινγκ) αλλά και με την μεγάλη ανοικοδόμηση γενικότερα, τα θεμέλια, έκοψαν οριστικά αυτό το σοκάκι και έριξαν ένα πέπλο μυστηρίου στο όλο θέμα.

Δεξιά: Η επικοινωνία της οροφής με τον "έξω κόσμο" είναι κάτι το οποίο κατασκευάστηκε μεταγενέστερα, στις κατακόμβες δεν υπήρχαν αυτές οι τρύπες. Το κομμάτι που είναι επισκέψιμο για τους προσκυνητές είναι σχετικά μικρό, αλλά προσεγγμένο και πρόσφατα αναπαλαιωμένο.

Υπάρχουν πάντως ηλικιωμένοι άνθρωποι οι οποίοι ισχυρίζονται πως, ως παιδιά, είχαν περπατήσει τον υπόγειο αυτόν δρόμο. Πολλά ακόμη ακούγονται για την υπόγεια Θεσσαλονίκη, για το μέγεθος της και για το πόσο δαιδαλώδης ήταν, κάνοντας μας να θέλουμε με την πρώτη ευκαιρία να ψάξουμε να βρούμε κάτι καινούριο σχετικά με όλα αυτά.

Η αλήθεια βρίσκεται πάντα κάπου στην μέση αλλά ένας σωστός εξερευνητής αν δεν ζήσει ο ίδιος την εμπειρία και αν δεν δει κάτι με τα μάτια του, δεν υιοθετεί τίποτα όσο πιστευτό ή απίστευτο και αν φαίνεται.

Κάποιες θεωρίες λένε ότι ο Άγιος Δημήτριος έδρασε σε αυτές τις κατακόμβες οι οποίες αργότερα αποτέλεσαν την φύλακή του, πριν μεταφερθεί στην Κρύπη για να εκτελεσθεί.

Ναός του Αγίου Παντελεήμονος Θεσσαλονίκης

Ο ναός του Αγίου Παντελεήμονος είναι παλαιό [καθολικό](#) βυζαντινής μονής της [Θεσσαλονίκης](#) και [Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς](#). Βρίσκεται στο κεντρικό τμήμα της πόλης, στη συνάντηση των οδών *Εγνατίας* και *Ιασονίδου*. Ανήκει στον τύπο του σύνθετου τετρακίονιου σταυροειδούς εγγεγραμμένου με [νάρθηκα](#) και περιμετρική στοά, που ανατολικά απολήγει σε δύο [παρεκκλήσια](#). Χρονολογείται στα τέλη 13ου - αρχές 14ου αιώνα και ταυτίζεται με τη Μονή της Θεοτόκου Περιβλέπτου, γνωστή και ως Μονή του κυρ Ισαάκ από το όνομα του [ιδρυτή](#) της, ο οποίος με το όνομα Ιάκωβος διετέλεσε [μητροπολίτης](#) Θεσσαλονίκης μεταξύ [1295](#) και [1315](#). Εικάζεται ότι η ονομασία *Άγιος Παντελεήμων* είναι δανεισμός από το ομώνυμο βόρειο παρεκκλήσι του γειτονικού ναού της Παναγούδας, στο οποίο μεταφέρθηκαν τα σκεύη του ναού όταν μετατράπηκε από τους Τούρκους σε [τζαμί](#) ανάμεσα στα [1568](#) - [1571](#) με την ονομασία *Ισακιγιέ Τζαμί* (<Ισαάκ). Άλλοι ερευνητές πιστεύουν ότι η Μονή της Περιβλέπτου υπήρχε ήδη το 12ο αι. και ότι η εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονος μετατράπηκε σε τζαμί γύρω στα [1500](#) από τον Ισάκ Τσελεμπί, [καδή](#) της Θεσσαλονίκης, του οποίου πήρε και το όνομα. Σήμερα ο ναός αποτελείται από τον [νάρθηκα](#), τον κεντρικό "σταυρικό πυρήνα" και δύο παρεκκλήσια, ενώ η στοά έχει καταστραφεί. Οι τοιχογραφίες που βλέπουμε σήμερα στο νάρθηκα και στον κυρίως ναό ανήκουν στα χρόνια της [τουρκοκρατίας](#), ενώ από τον αρχικό βυζαντινό διάκοσμο διατηρήθηκαν τοιχογραφίες στο χώρο της πρόθεσης και του διακονικού, των οποίων η χρονολόγηση στα όρια του 13ου και 14ου αι. συμφωνεί με την εποχή που ο Ιάκωβος ήταν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ενισχύοντας την άποψη που θέλει το ναό να έχει κτιστεί στα τέλη του 13ου αιώνα.

Ομαδα Εργασιας Β1

Ευδουριαδης Ραφαηλ-Γεωργιος

Γκοραρι Θεοδωρος

Βασακος Ευστρατιος